

Cuprins

<i>Viața iscălită</i>	5
I. „Biographia litteraria”: rectificări	7
II. „Alfabet poetic”: istorii despre debutul amânat (1939-1947)	29
II.1. Cercul literar de la Sibiu: paralele și perpendiculare	29
II.2. „Baladele vechi ale poetului”: modele, izvoare, influențe, tehnici de compoziție.....	43
II.3. Lucian Blaga: magistrul modelator.....	57
II.4. Tudor Arghezi: magistrul catalitic	62
II.5. Politicile Cercului literar de la Sibiu	71
II.6. Un cerchist în polemicele cultural-politice din 1944.....	82
II.7. Un volum nepublicat.....	101
III. „Exilul interior”: retragerea și reîntegrarea vremelnică (1948-1957).....	109
III.1. Un mic „geniu” al realismului socialist: Ion Motoarcă („Te preamăresc, Partid nebăruft...”).....	115
III.2. Ștefan Aug. Doinaș și Ștefan Popa. Două semnături, același autor	144
III.3. Un proces literar: Ștefan Augustin Oțnaș	162
IV. „Prințul-consort”, cenzura și tributul: concesii politice și literare (1958-1964)	183
V. „La ce bun poeziile în vremuri de restriște?”: radicalizarea limbajului poetic și „disidența” (1965-1989)	216
V.1. Rezistența prin cultură și hermeneutica Securității.....	216
V.2. Scrieri alese de Securitate	250
V.3. Un strateg desăvârșit: politică, literatură și Radio „Europa Liberă”	270
VI. Asul de pică.....	302
VII. ANEXE.....	310
VIII. Bibliografie	325
VIII.1. Surse.....	325
VIII.2. Referințe	326
VIII.3. Alte documente privitoare la Securitate.....	333

© 2013 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: din arhiva C.N.S.A.S.

Foto autor: din arhiva personală

www.cartearomaneasca.ro

Editura CARTEA ROMÂNEASCĂ
București, Calea Victoriei nr. 133, sect. 1

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

NEAGOE, GEORGE

Asul de pică: Ștefan Aug. Doinaș / George Neagoe. – București:
Cartea Românească, 2013

ISBN 978-973-23-3018-0

821.135.1.09

Printed in ROMANIA

George Neagoe

Asul de pică:

Ștefan Aug. Doinaș

CARTEA ROMÂNEASCĂ
2013

Mulțimea își redesteaptă conștiința datoriei. Drept care, iscusitul strateg își recapătă controlul de sine și asupra trupelor. Mulțumirea însoțitorilor se exprimă în strigăte triumfale. Se remarcă încă o apropiere între eroism și creștinism. Decizia de a continua călătoria devine promisiunea nemuririi, iar căpetenia armată dobândește atributul sanctității, insinuată prin majuscula politeții: „Atunci, călăreții strigară în cete,/ și stânci licărind repetară: – De-acum/ noi nu mai cunoaștem nici foame, nici sete/ și nici oboseală de luptă sau drum./ Și du-ne, Stăpâne, de-acum unde vrei:/ cu tine noi nu suntem oameni, ci zei!”. *Catharsis*-ul producându-se, textul iese din ordinea istorică. Situația poetică și-a îndeplinit rostul.

La începutul lui 1957, Doinaș avea mare nădejde în viitorul lui. Represiunea comunistă avea să-l contrazică. Poetul nu-și optimizase orientarea literară, potrivit reglementărilor P.M.R. Pedagogii epocii îl exmatriculau și-l transportau la școala de corecție. Abia ieșit din „exilul interior”, poetul a suferit un exil intern, la închisoare.

III.3. Un proces literar: Ștefan Augustin Ocuș

Circumspecția nu prisosește când ne referim la arhiva Securității. Nu trebuie să absolutizăm datele de acolo, pentru că destinația lor nu era externă. Acestea stabilesc jaloanele pentru bibliografiile complementare, neoficiale. Rearanjarea dosarelor de la C.N.S.A.S. vădește riscul de a formula acuzații grave, nefondate. Nu acesta constituie scopul esențial, pentru că, așa cum susținea Ștefan Aug. Doinaș într-un interviu aniversar,

„E imoral a-l judeca pe cei care au trecut prin închisoare, fără a ști exact condițiile în care s-au aflat”¹,

ci explicarea unor atitudini civice și literare. Relația cu Securitatea nu poate fi omisă totuși. Nu în virtutea segregării între victime și călăi, între persecutori și prizonieri, între agresați și agresori, deoarece, după cum știm, lucrurile sunt amestecate. Procesele, filările, interceptarea telefoanelor și a corespondenței interesează dacă, asociate cu interdicțiile de semnătură, cu memoriile adresate forurilor conducătoare și cu lucrările confiscate, oferă o imagine coerentă despre influența Securității asupra carierei literare. Până acum, cercetarea s-a confundat cu dezvăluirile, scoțându-se acte care fie maculează *post mortem* personalități percepute ca etaloane morale, fie le demască pe unele încă în viață. Problema princip(i)ală nu constă în anatemizarea

1. „Eugen Simion în dialog cu Ștefan Aug. Doinaș”, p. 41.

celor deconspirați și în stabilirea unor grade ale colaborării cu Securitatea (agent de influență; agent cu dosar de rețea, dar fără angajament; agent recrutat prin angajament olograf sau tipizat), ci în faptul că percepția opiniei publice a fost direcționată înspre constatarea că numai scriitorii, actorii și preoții au participat la represiunea comunistă.

Studierea documentelor din depozitele C.N.S.A.S. reprezintă o necesitate, nu doar ca să anulăm tendința de a înlătura comunismul din conștiința întregii societăți sau de a-l curăța de impurități. Altele sunt cauzele profunde pentru istoriografia literară. Pe de o parte, dosarele de Securitate devin instrumente auxiliare, indispensabile contextualizărilor și descoperirii verigilor lipsă pentru înțelegerea adecvată a dependenței literaturii de politică. Pe de altă parte, aceste izvoare ascund scrieri confesive (scrisori interceptate, care n-au ajuns niciodată la destinatar, sau numai fotografiate și dezvoltate; memorii; jurnale; autobiografii) și texte destinate publicării (beletristică, articole de presă, discursuri), confiscate prin diverse mijloace.

Suspiciunile privind atât mistificările Securității, cât și compilările săvârșite după 1989 nu ne împiedică să căutăm frânturile indispensabile, reale. Deși micșorate și rearanjate, dosarele lui Ștefan Aug. Doinaș nu-și pierd impactul. Așa cum am menționat, în dosarul de rețea (cota R 874, 2 volume) întâlnim o unică notă informativă, și aceea dactilografată, referitoare la Al. Andrițoiu. Actele au fost bătute la mașină de ofițerul îndrumător sau de vreo dactilografă, la câteva zile după organizarea întâlnirii din casa conspirativă „Saligny”. Gabriel Andreescu a sesizat modificările postdecembriste operate într-un volum privitor la traducătorul lui Hölderlin:

„Dosarul lui Ștefan Augustin Doinaș mai oferă o informație excepțională. Volumul 1 din Arhiva CNSAS cu indicator I 2627 pe numele Popa Ștefan Augustin, conține 16 file. Penultima foaie, care fusese anterior coperta a treia, are scris pe ea: «Dosarul conține 294 file». Propoziția a fost tăiată, iar o notă indică renumerotarea. Din cele 294 de file, CNSAS – și implicit cercetătorul – a primit 16 file [numerotate fiind numai de la 1 la 14, *n.m.*]! E adevărat că persoanelor ce lucrează în arhiva CNSAS le trec tot timpul prin fața ochilor file cu câte un vechi număr din dosarul de Securitate și cu cel nou, dat de CNSAS, probând schimbările la trecerea dintr-o custodie în alta. Dar e fapt rar să ai dovada că SRI a păstrat 95% dintr-un dosar. Am mai spus, dar tot găsesc motive să repet: faptul că lucrăm doar cu eșantioane din dosarele penale, de urmărire informativă sau de rețea care oricum sintetizează, așa cum am văzut, mai mult motivațiile securiștilor, demonstrează extrema grijă care trebuie dată interpretării lor¹.

Supozițiilor cofondatorului GDS li s-ar putea adăuga măcar trei. Paginile extrase au fost alipite unor dosare cu tematică amplă (precum

1. „Dosarul Marino (II). Istoria de rezistență și cedare”, în *Timpu*, nr. 7-8, iulie-august 2010, p. 5.

„Artă, cultură”). Lui Doinaş i s-a permis după 1989 să-și consulte dosarele. S.R.I. i-a restituit unele pagini.

În sprijinul ultimei ipoteze avem câteva argumente, printre care și publicarea, sub formă „modificată” a *Sonetelor mâniei*, la peste patru decenii de la compunere:

„Închin această suită lirică (pierdută și reconstituită cu totul aproximativ din memorie mult regretatului meu prieten OVIDIU COTRUS, singurul om care ar fi putut să-i redea forma dintâi, grație memoriei sale fenomenale”¹.

A fost necesară reșezarea pieselor 7-8 ani de la căderea comunismului? Evident, bătrânețea ar fi încetinit reconfigurarea strofelor. N-ar dăuna să presupunem că versiunea tipărită nu diferă de cea „pierdută”, primită de fapt ca urmare a unor dispoziții postdecembriste legate de ocrotirea culturii: Ordonanța de Guvern nr. 27/ 26 august 1992, vizând protejarea patrimoniului național (devenită Ordonanța de Guvern nr. 68/ 26 august 1994, apoi Legea nr. 41/ 24 mai 1995). E de presupus că Doinaş a fost anunțat că i se retrocedează materialele sustrase:

„Conform ordinului Dumneavoastră, cadrele Sectorului arhivă din Diviziunea «F» – informații au cercetat în continuare fondurile arhivistice create de fostele organe de informații și continuatorii cu competență pe teritoriul României, identificând peste 80 de personalități ale vieții literare, istorice și militare românești, cărora, între anii 1940-1989, li s-au confiscat din motive politice diferite cărți, manuscrise, însumând aproximativ 5 m linii arhivă.// Având în vedere prevederile Ordonanței Guvernului României nr. 27 din 26 august 1992 privind patrimoniul cultural național, vă rugăm să aprobați scoaterea din fondurile arhivistice a lucrărilor descoperite și conservarea lor separat, până la apariția unor reglementări pe baza cărora lucrările să poată fi predate celor în drept să le valorifice”².

Pe aceeași filă se precizează ce părți au fost depozitate într-o altă încăpere, în așteptarea deciziilor aferente. Bănuim că poetul a integrat textele în câteva cărți tipărite după 1990. Din volumul 1 al dosarului 27206 (cota SRI sub care era înregistrată actuala mapă I 2628 de la C.N.S.A.S.) s-au scos următoarele file:

„7-12 – poezii olograf [sic !]; 115-180 – poezii bătute la mașină; 184-191 – poezii olograf [sic!]; 192-202 – poezii bătute la mașină; 203-211 – poezii olograf [sic!], fotografii, manuscrise și corespondență”³.

1. Ștefan Aug. Doinaş, *Ovidiu la Tomis: versuri din „exil”*, p. 6; Idem, *Opere*, I, p. 189.
2. Raport nr. 326165 din 11.06.1993, exemplar nr. 20, păstrat în fotocopie, în dosarul I 2628, vol. 1, f. 2^r.
3. *Ibidem*, f. 2^v.

Probabil, unele i s-au confiscat în momentul arestării. Mandatul de perchezitionare se baza pe zvonurile potrivit cărora „rezultă că la domiciliul său deține materiale ce interesează Securitatea Statului”¹. Într-adevăr, în ziua reținerii, pe 4 februarie 1957, ofițerii trimiși de Direcția Anchete Penale a M.A.I. la locuința unde Doinaș era găzduit de Ovidiu Constantinescu, din Raionul București, Regiunea București, strada Ion Filibiliu, nr. 10, au semnalat și că suspectul posedă „diferite notițe, scrisori și poezii”².

De la acest punct, speculațiile se înmulțesc. Mărturiile traducătorului lui *Faust* și dosarele de la C.N.S.A.S nu lămuresc nici traseul scrierilor incriminate, nici modul cum au influențat sentința, cu toate că, în diverse ocazii, poetul a afirmat că, la procesul din 1957, nu i s-au adus imputări literare:

„În timpul anchetei, am spus o mulțime de lucruri încercând să nu spun nimic care să mă inculpe. De aceea, am evitat mereu să scap din gură un singur adevăr periculos, acela că scrisesem, cu trei ani înainte, o piesă de teatru antistalinistă, *Brutus și fiii săi*, care – multiplicată și difuzată – putea să fie o probă pe baza căreia să fiu condamnat. În momentul arestării lui M.[arcel] P.[etrișor], această piesă ar fi trebuit să se afle la el acasă, unde – bineînțeles – se făcuse o percheziție amanunțită. Iată de ce mă așteptam din clipă în clipă ca anchetatorul meu s-o aducă în discuție. N-a adus însă vorba de ea; de altfel, cred că nici n-ar fi prezentat vreun interes în ancheta”³.

Minimalizând implicațiile juridice ale tragediei publicate în volum abia în 1996, Doinaș a ocultat practica Securității de a scotoci după literatura antisistem. Era obligatoriu ca dictatura să nu admită adversari, chiar dacă aceștia nu se expuneau, ci preferau închiderea scrierilor în sertar sau samizdatul. Redactarea unor texte neconforme ideologiei era delict. Măsurile represive nu porneau doar de la delațiunii, de la minciuni, de la invidie ori de la alte conflicte de natură afectivă, ci și de la denunțuri făcute de persoane în cunoștință de cauză. Or, secretele ieșeau la suprafață și din pricina „prietenilor”. După destrămarea, Cercul literar s-a transformat într-o pepinieră a racolărilor. De pildă, Radu Enescu a intrat în serviciul Securității fără ca decizia să fi fost influențată de încarcerare, ca în situațiile lui I. Negoitescu și Doinaș. Printre altele, monograful lui Kafka a infirmat „neutralismul” din *Brutus și fiii săi*, anunțându-i pe superiorii lui asupra referințelor duble, așa cum i le-a decriptat autorul scrisorii către E. Lovinescu din 1943. Gestul lui a confirmat scenariile urzite ca să-i acuze pe „făptașii” care ar fi răspândit indemnuri la răzvrătire împotriva „democrației populare”:

1. Dosarul P 423, vol. 1, f. 147.

2. *Ibidem*, f. 149.

3. Ștefan Aug. Doinaș, „Intelectualul în anchetă”, în *Memoria*, nr. 1, noiembrie 1990, p. 13.

„Totodată mi-a mai povestit de o piesă a lui ȘTEFAN POPA (Doinaș) intitulată *Brutus*, care, după cum a spus I. Negoțescu, are «substrat politic». După câte mi-a spus, acțiunea piesei se petrece la Roma acum 2000 de ani, însă aceasta servește doar de paravan, fiindcă în piesă este vorba de lupta între republică [subliniere cu cerneală albastră, *n.m.*] și monarhie¹.

Așa cum reiese din ancheta și din procesul lui Doinaș², scriitorul n-a fost învinovățit de elaborarea unor texte ostile, cu atât mai puțin de răspândirea sonetelor și a tragediei. Dar nu aici se conturează centrul de interes al discuției, ci în faptul că literatura anticomunistă – atât orientată împotriva ideologiei și a reprimării, cât și nesupușă canoanelor realismului socialist (catalogată ca „formalistă”, „cosmopolită”, „evazionistă” sau că „nu redă viața adevărată”, adică trucajele din scriptele ghidate de marxism-leninism) – se transformase în rațiune necesară și suficientă pentru ca oricine să fie întemnițat. Chiar și când lipsea dovada palpabilă – manuscrisul sau dactilograma –, învinuții riscau osânda. Iar despre Doinaș, Securitatea se aprovizionase deja cu bârfe îndestulătoare. Perseverent cu vocația de culturnic, Pavel Apostol era eficace și în temniță:

1. Notă informativă dactilografată în data de 17.7.1954 de ofițerul responsabil cu obținerea rapoartelor din partea agentului „Grigoraș”, ca urmare a întâlnirii din 14.7.1954, în dosarul I 120450, vol. 1, f. 266.
2. Dosarul deschis pe numele lui Popa Ștefan Augustin, zis Doinaș (nr. 1045/1957), cu termen de pronunțare 8.06.1957, preciza că scriitorul era pus sub incidența faptelor menționate în „prevederile art. 6 alin. ultim combinat cu art. 1 lit. c. din D 199/1955 adică «crimă de nedenunțare a unei organizații de tip terorist» (dosar P 423, vol. 2, f. 133). Primul proces-verbal de interogatoriu s-a desfășurat a doua zi de detenție pe 5 februarie 1957 (dosar P 423, vol. 1, f. 153r-156f, dactilografiat și f. 157f-160f, scris cu cerneală albastră), iar înfățișarea la tribunal a avut loc în data de 29 mai 1957 (vol. 2, f. 150f – 156f). Sentința de condamnare datează din 8 iunie 1957, fiind inclusă în dosarul P 423, vol. 2, f. 149f, f. 156f-157f. Inculpatul a făcut recurs, care s-a derulat pe 26 iulie 1957 (vol. 3, f. 29), dar decizia s-a amânat pentru 30 iulie 1957 (vol. 3, f. 40), când hotărârea a devenit executorie. După 1989, Doinaș a jonglat cu unele date în avantajul lui sau nu și-a amintit fiecare amănunt. De exemplu, a afirmat că primul său interogatoriu s-a derulat la aproape 3 săptămâni de la arestare: „Era în 24 februarie 1957. Mă aflam într-o încăpere simplă, cu un dulap de fier, un birou mare și o măsuță la care fusesem invitat să mă așez. În fața mea, la biroul cel mare, se afla anchetatorul. Deși mi se luaseră ochelarii, miopia mea nu m-a împiedicat să disting stelele de pe epoletii mantalei agățate pe cuier: era colonel. Un tip roșcovan, cu fața tăiată parcă de bronz. Un om civilizată, politicos. Fusesem arestat cu două săptămâni mai înainte, dar abia acum fusesem adus pentru prima oară în anchetă” („Intellectualul în anchetă”, p. 12). Anchetatorul, Constantin Popescu, era locotenent-colonel. În dosarul P 423 (vol. 1), nu se află niciun interogatoriu din 24 februarie 1957. Singurele date apropiate sunt 23 februarie 1957 (f. 168f-169f) și 28 februarie 1957 (f. 170f³), când procesele-verbale au fost redactate cu cerneală albastră. La ambele, anchetatorul a fost Constantin Popescu.

„O parte dintre membrii Cercului literar au în manuscris lucrări pregătite pe care le țin gata, cum însuși Ioan Negoieșcu [subliniere cu creion roșu, n.m.] mi-a declarat-o pentru o presupusă schimbare de regim, astfel: Ioan Negoieșcu mi-a spus că are o lucrare pregătită despre «Realismul esențial» îndreptată împotriva realismului socialist. Ștefan Augustin Doinaș și Ionel Regman aveau pregătite volume de poezii dintre care unele bucăți, după cum am auzit, cuprindeau referiri dușmănoase la realitățile de astăzi¹.

Pacostea l-a ocolit pe Doinaș, dar nu și pe colegul din redacția revistei *Teatrul*, I.D. Sirbu. E suficient să amintim că, în 1958, după ce executase un an de închisoare, acestuia din urmă i s-a prelungit sentința de condamnare cu șase ani (executând cinci), din pricina unei piese-fantomă, *Sovrom-cărbune*, redactată în 1951:

„Ceea ce este bizar, în tot acest proces, e faptul că Sirbu era judecat pentru ceea ce scrisese în urmă cu șapte ani și, în plus, această piesă nu se găsea la dosar².

Clara Mares, cercetătoarea cea mai avizată a biografiei lui I.D. Sirbu, a indicat inchisorile „jurnalistului fără jurnal”: sediul M.A.L., Jilava, Gherla, Salcia (de două ori), Periprava (asemenea) și Giurgeni³. Completările precedente, confruntate cu destăinuirile directorului *Secolului 20*, elucidează deosebirile între cei doi. Într-un interviu acordat la 75 de ani, Doinaș a recunoscut că a rămas după gratii în perimetrul Capitalei:

„E.S.: Unde ați fost închis, la ce închisoare?/ Ș.A.D.: La București, la Securitate și la Uranus⁴.

1. Proces-verbal de interogatoriu, scris cu cerneală albastră, din 24 mai 1954, luat la Pitești lui Pavel Apostol, în dosarul I 120450, vol. 1, f. 87^c.
2. Mihai Barbu, „Procese și condamnările lui I.D. Sirbu”, în *Apostrof*, anul XVIII, nr. 9 (208), 2007, p. 15. Mai mult, cercetătorul a sesizat că lui I.D. Sirbu i s-a aprobat solicitarea ca instanța „să aplice o singură pedeapsă privativă de libertate pentru toate infracțiunile concurente [...], urmând a executa (doar) 7 ani de închisoare corecțională și 4 ani de interdicție corecțională” (*ibidem*, p. 19). Vezi și Daniel Cristea-Enache, *Un om din Est*, București, Curtea Veche Publishing, p. 111, și dosarul I 5265, privindu-l pe Sirbu Ion Dezideriu, vol. 3, f. 218^c, la C.N.S.A.S. Vezi și Clara Mares, *Zidul de sticlă: Ion D. Sirbu în arhivele Securității*, Prefață de Antonio Patraș, București, Curtea Veche Publishing, 2011, p. 52-83.
3. Vezi Clara Mares-Cosmineanu, „Ion D. Sirbu și revanșa lucidității. Repere securistice ale unei vieți de scriitor”, în *Verso*, anul IV, nr. 71, 16-31 octombrie 2009, p. 5.
4. *Templul memoriei*, p. 55. Vezi și Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste: arestați, torturați, uciși: Dicționar*, vol. 3, D-E, lucrare revizuită de dr. Mihaela Andreiiovici, București, Editura Mașina de scris, 2002, p. 114. Totuși, răsfoirea altor documente tinde să infirme acest scenariu, întrucât se pare că, după respingerea recursului înaintat de inculpat și despre decizia de punere în